

kou ISMUS naprosto nepolemizovali. Jedinou výjimku tvořil návrh přejmenovat díl Hovadismus na Recesis-mus. Z tohoto pohledu tedy obhájil cyklus svůj název zcela prokazatelným způsobem. Osobně ho považuji za vydařený, jasný a mediálně dobře prodejný slogan, z něhož je čitelný základní záměr autorů.

„Mé hodnocení pořadu: dobrý námět x dobrá dramaturgie x akurátní čas trvání.“

Za ideální případ naplnění původní ideje dramaturgie cyklu považuji pořad *Terorismus*. Jeho autorka Bronislava Janečková představuje daný fenomén v těch nejkřiklavějších podobách i v kauzách polozapomenutých, řadě posluchačů i neznámých. Do jednoho z neaktuálnějších problémů dnešního globálního světa vstupuje velkorysým zvukovým ztvárněním mediální ikony počátku 21. století, útoku na WTC 11. září 2001. Do českého kontextu jevu zvaného terorismus nás uvádí dvěma nejznámějšími atentáty – na A. Rašína a R. Heydricha – a pokračuje třemi případy méně známých atentátů z české poválečné historie: 1. případ „krabiček se čtyřlístkem“ – příprava atentátu na tři demokratické ministry z Gottwaldovy vlády, 2. případ Minařík – špión ČSSR v rozhlasové stanici Svobodná Evropa, 3. případ fanatického, psychicky nemocného důchodce, který kladl nálože k vlakům a do nemocnic. Sumarizace těchto případů nevyzní zcela jednoznačně – v Čechách a na Moravě se teroristické činy shodou různých okolností zatím nedařilo realizovat do hrůzných důsledků, ale zároveň nebyli pachatelé těchto trestných činů nikdy potrestáni. Označení vražedného úmyslu za terorismus zároveň autorka permanentně zpochybňuje a nechává soud na posluchači – několikrát opakuje otázku, zda dané chování lze opravdu označit za terorismus. Předchází tak výtce, která z úst kritiků nakonec stejně zazněla: jestli totiž lze atentáty, odstraňující jednotlivce, stavět na stejnou úroveň jako teroristické akce namířené proti davu, skupině obyvatel nebo celému národu (J. Someš, P. Pavlovský v Týdeníku Rozhlas)? Autorka postupuje důsledně po logice jednoho každého příběhu, přehledně vysvětluje jeho kořeny i průběh, předkládá důkazy, osvětlí způsob vyšetřování až k uzavření kauzy a případný trest, respektive odpuštění nebo opomenutí trestu.

Kromě zasazení české modifikace pojmu do mezinárodního kontextu terorismu, postavení Česka v rámci ostatních zemí jako země dosud uchráněné před terorismem, obecné charakteristiky terorismu a teroristů a zdůraznění reálné hrozby pro lidstvo, je pořad zářmován výpověďmi malých dětí o tom, co terorismus podle nich je a jak si ho představují. Použití podobných anket, natáčených s malými dětmi, které vždy nutně přináší silné emocionální vtažení posluchače do problému, považuji obecně za rozhlasové klíse, pokud není použito ústrojně a nemá další vypovídací hodnotu. V tomto případě je ovšem vyprávění malého chlapce o jeho zálibě v počítačové hře, v níž teroristé honí lidi, vyhazují auta do povětří a střelí se na potkání, uvedeno do přímé souvislosti s ostře nastříženými autentickými zvuky teroristického útoku v New Yorku, kde kromě výbuchů zní též bojestný křik, zmatek a houkání sanitek. V této podobě lze tedy použitý prvek akceptovat.

Další pořady cyklu většinou cosi ze základního dramaturgického nastavení postrádaly, jakkoli je jinak můžeme označit za velmi vydařené. Například se ne-

podářilo překročit stín už tak do sebe uzavřeného a vlastními malými českými problémy zahlušeného *Judaismu* (Lenka Jaklová). Sonda do širšího společenského, náboženského a světově historického kontextu daného ISMU by umožnila nahlédnout možné chybějící přisahy této sebestředné komunity, jak nám byla představena.

Celosvětovým záběrem problematiky se naopak vyznačují díly, věnované *Individualismu* a *Turismu*. Především druhý jmenovaný dobře pojmenoval jeden ze znaků globálního světa, který se při hlubším zkoumání vyjeví jako jedna z příčin hluboké krize naší identity. Je ale příznačné, že snaha obsáhnout daný ISMUS v co největší šíři, vede k jednoznačnému upřednostnění verbální složky pořadu, jež pak nese maximum informací, ale nutně upozadí příběh, zvukovost a kompoziční zpracovanost pořadu. Ve jmenovaných pořadech tak byla fakta zprostředkována spíše v žánru komponovaného proudu mluveného slova s předěly, případně pásma.

Zvláštní skupinu vytvořily pořady, které představily daný -ISMUS prostřednictvím jediného případu: *Amatérismus* nabídl mediálně ostře sledovanou kauzu dvou vědců, zatčených na Novém Zélandě pro pašování rostlin, *Skandalismus* se vyjádřil k mediálně ještě exponovanější kauze sexuálního obtěžování, *Exhibicionismus* nabídl různé úhly pohledu na jeden populární a veřejností živě sledovaný televizní pořad – reality show. Ne náhodou se všechny tyto pořady zabývaly tématy, která v dané době hýbala českou společností, vybičovaná mediální masáží z tisku, rozhlasu, televize i internetu k nutnému vyhranění se vůči sledované problematice a zaujetí nějakého postoje. Osobně velmi cením snahu dramaturgie reagovat aktuálně na problém, který má ve všech uvedených konkrétních případech (snad s jistou pochybností u Amatérismu) hlubší kořeny v celkové společenské situaci. Ambice zpracovat téma pečlivěji než běžná denní rozhlasová publicistika, invence v náhledu na problém i snaha neslevit z nároků na špičkový rozhlasový dokument, jsou z uvedených pořadů patrné. Není jistě náhoda, že konkrétně Skandalismus a Amatérismus vyvolaly poměrně silný odborný i posluchačský ohlas: tak jako se každý jednotlivec vymezil vůči problému samotnému, cítil nutnost vymezit se i k rozhlasovému dokumentu, odvysílanému ještě v rámci aktuální mediální diskuse na dané téma. Podobně razantní a v případě Skandalismu i ostře formulující publicistika je na vlnách Českého rozhlasu 3 zcela ojedinělou záležitostí. V předchozí větě je však ukryt též problém těchto pořadů: zaměřeny na jedinou, v daném okamžiku maximálně aktuální, stále se však vyvíjející, a tedy nutně se v čase proměňující kauzu, tyto pořady velmi rychle zastarají. Tím, že nemapují daný ISMUS v celé jeho šíři, ale pouze v jediném, a to ještě časově omezeném případě, nenaplnují původní zadání cyklu a podle všeho měly být zřejmě uvedeny mimo programovou řadu *ISMY po česku*. Zároveň je ale třeba říci, že právě nevyhýbání se současným kauzám, jakkoli neuzavřeným a objektivně vlastně v dané chvíli neuchopitelným, zajistilo cyklu velkou sledovanost a „zdravou“ kontroverznost od prvního pořadu cyklu. Skandalismus Jitky Škápíkové, který *ISMY po česku* v lednu 2005 otvíral, znamenal výrazný průlom do povědomí posluchačů, kteří ještě po řadu měsíců porovnávali vyslechnuté dokumenty právě s prvním vysílaným pořadem.

Oba možné přístupy k problematice – tedy ten, vycházející z aktuální situace, i ten, mapující jev v jeho nadčasové rovině, zkombinoval **Marek Janáč v *Komunismu***. Ve chvíli vzniku tohoto textu je to právě rok, co byl dokument v premiéře odvysílán. Jakkoli jsou v této chvíli v centru pozornosti jiné aféry, stále si pamatujeme kauzy, které Janáč vybral jako příklad politické cenzury ve zdánlivě svobodném prostředí (B. Hrzánová a E. Kočičková). Jejich stálou platnost zajišťuje sousedství jiných příběhů a výpovědí, které (bohužel) zatím nestárnou. V konfrontaci s výpovědí mladého komunisty a jeho politruka, v sousedství narušených rodinných vztahů kvůli komunistickému přesvědčení rodičů a v hroživé přítomnosti zvukových ikon naší minulosti od Milady Horákové až po Milouše Jakeše, se vyjevují největší devízy Janáčova pořadu: schopnost konfrontovat příčiny a důsledky anonymního jednání posvěceného politickou stranou s konkrétním lidským příběhem; nutnost poměřit svůj postoj s jiným postojem, jenž je dokumentován činem a draze vykoupen (případ Luboše Hrušky, politického vězně); možnost nahlédnout daný společenský problém jinak, než jak ho monitoruje běžná denní žurnalistika.

„Uvádět nové pohledy, neznámé příběhy“

V původním dramaturgickém záměru najdeme i základní kompoziční rámec jednotlivých pořadů cyklu. Každý díl se měl opírat o nejméně dva velké životní příběhy a osobu „Patrona“, osobnosti, obeznamené s tématem a veřejností s ním spojované. Už z předchozích odstavců je zřejmé, že s počtem respondentů, jejich příběhy a nakládání s tématem ve vztahu ke konkrétním doležitelným lidským osudům zacházeli autoři dosti volně. Podívejme se však nejprve na pořady, které záměr ideálně naplnily.

Dokument **Hany Soukupové (Krejčové) *Regionalismus*** zkoumal sounáležitost lidí s krajinou a její historickou skutečností. Dokument o lidech, kteří spojili svůj osud s životem krajiny, přinesl dva výrazné příběhy – severočeský a jihočeský. V prvním byl představen muž, který postupně spravuje skanzen starých domů v lokalitě bývalých Sudet. S tímto tématem jsou tradičně spojeny i úvahy o vykořeněnosti zdejších obyvatel a jejich neschopnosti identifikovat se s místem, v němž nežili jejich předkové. Jihočeský příběh vypráví o životní cestě manželů galeristů, kteří přišli do Jindřichova Hradce z Prahy, asimilovali se a pomáhají místní kultuře svou galerií, divadlem a kulturními akcemi obecně. Vyprávění těchto respondentů doplňují úvahy regionalisty, geografa a sociologa. Dominují především v úvodu, tím celou problematiku vhodně představí a později vstupují i do obou příběhů. Kompozičně jde o pásmo, v němž po drobných hudebních předělech navazuje jeden hlas na druhý. Je škoda, že autorka více nevyužila své dobré schopnosti vstoupit do situace zdařilým reportážním popisem prostředí, snad šlo i více využít přirozený zvuk prostředí. Zvolený postup však výstižně popisuje nepříliš známý, jakkoli nás všech se bezprostředně dotýkající problém. V českém prostředí dobře zakotvený dokument zároveň zajímavě nastínil historické souvislosti přimknutí Evropanů k městské identitě v éře rozdělování státu, i když už se nevěnoval například aspektu regionalismu v kontextu nově vznikající evropské identity Čechů. Velmi podobně postupovala autorka i v případě příběhů dvou rodin, jejichž společným jmenovatelem se stal ***Altruismus***.

Rovněž ze dvou, tentokrát na ***Idealismu*** založených příběhů, vyrůstá pořad **Bronislavy Janečkové**, v kompozici sice zvukově zajímavější, ale v přístupu k problému poměrně konvenční a nepřilíš objevný dokument. Autorka se podobnými tématy se sociální problematikou zabývá opakovaně po řadu let a v tomto případě jí striktní dodržení dramaturgického zadání spíše svázalo ruce.

Určitá úskalí snahy představit problém prostřednictvím většího množství zvukových portrétů představuje dokument **Aleny Zemančikové o *Feminismu***. Autorka vybrala tři výrazné ženské osudy – nakladatelku, divadelní režisérku a zakladatelku mateřských center, všechny tři intelektuálky, ženy výjimečné, výrazněji než česká ženská majorita feminizované. Dokument má velmi přehlednou strukturu, každý příběh doplňuje pohled zasvěceného člověka zvenčí sledované skupiny – sociologa nebo genderového odborníka, který osvětluje některý aspekt feminismu. Vše propojuje hudba a scatt Jany Koubkové, částečně z autorského alba, částečně improvizací přímo na tři dané respondentky. Alena Zemančíková nabídla vzhled do problematiky, nestaví daný **-ISMUS** konfrontačně. Rozhovory ovšem vede často hodně sugestivními otázkami velmi cíleně právě k ženským rolím, ženskému pohledu na svět, což nutně v osobních příbězích žen vede k jisté teovitosti, posluchač nedostane mnoho informací o tom, z jakých zkušeností daný názor vyrostl, jak se formoval a jakou měrou k němu přispěla osobní i společenská situace té které z žen. Nejlépe, byť i v hutné zkratce, nakonec vystihla svůj příběh spolu s příklonem k feminismu přizvaná odbornice z Německa, která navíc zarámovala český fenomén do širšího kontextu.

Při práci s větším počtem respondentů než tři už museli autoři téměř zcela rezignovat na příběh. Pokud se podařilo zprostředkovat i v takové situaci silný lidský osud (paní Valentová v Janáčově ***Komunismu***, rabínka Wittmanová v ***Judaismu*** L. Jaklové), to znamená velmi úsporně, na ploše několika málo minut vystihnout stěžejní životní téma těchto lidí, vždy šlo o náhled v těsné souvislosti s problematikou daného dokumentu, nikoli o příběh, jehož vyznění by teprve tvořilo téma pořadu. Jinde se ale lidské osudy proměňují v pouhou ilustraci zkoumaného jevu. Nejmarkantnější je to v případě ***Rasismu***, v němž **Radka Lokajová** nabídla velmi pestrobarevnou škálu názorů na rasismus v Česku. Doložila mnoha příklady, jak je rasismus u nás vnímán, které konkrétní kauzy nejvýznamněji podnítily nárůst rasismu, co je a jak se projevuje tzv. skrytý rasismus. Celkový dojem ale přináší tříšt víceméně známých faktů i klíše o společenském jevu, přičemž výrazně rasistickým citacím z odborné knihy nevytváří autorka důstojnou opozici. Paradoxně tak pořad vlastně vyznívá takřka rasisticky, jakkoli autorka vyjadřuje svůj postoj zvukovým efektem, zdůrazněnými repetičemi hloupé věty, jež v pořadu zazněla z úst učitelky mateřské školy: „Ty naše české, bílé děti.“ Podobný problém s mnohostí respondentů mají také dokumenty ***Environmentalismus*** a ***Antimilitarismus***.

Zajímavá nuance nastává, pokud autor zkoumá spíše vyhraněnou skupinu lidí. ***Workoholismus*** autorek **Jitky Škápíkové** a **Kateřiny Ondrouškové** by se možná měl spíše jmenovat **Workoholici**. V krátkých vstupech se rovnoměrně střídá pět mluvčích. Jakkoli hovoří stále o tomtéž – o své posedlosti prací a jejich dů-

sledcích, lze je poměrně brzy dobře rozeznat. Nezapa-
matujete si jména, ale typy – trenér, režisér, produkční,
manažerka. Čitelná jsou i témata jednotlivých bloků,
postupně všichni hovoří o svém rodinném zázemí, do-
sažených úspěších, pracovních rekordech, pak ovšem
o partnerských potížích a zdravotních problémech. Do-
kument tak v prvních dvaceti minutách nabídne portré-
ty zdánlivě superúspěšných, hyperpracovitých, extrém-
ně sebevědomých, dravých jedinců, aby se tato hro-
madná aranžovaná fotka postupně rozpadla do dojem-
ných momentek nemocných, uštvaných, citově vyprah-
lých jedinců, zničených tím, že se nechali pohlit prací
a podlehli extrémnímu tlaku okolí i vlastní tíživosti.
V náročném, ale jasně členěném, a proto přehledné kom-
pozici zůstal dostatek prostoru i na promluvy odborní-
ků a odlehčující citace ze světové literatury a filozofie
na téma práce.

Ojedinělý prvek investigativní žurnalistiky v souvis-
losti s výběrem respondentů vnesla do cyklu debutující
Tereza Janečková. Mládí autorky, její způsob kladení
otázek i autorské komentáře jsou v tomto případě ve
šťastné shodě s tématem *Extremismus*, neboť hovoří
převážně se svými vrstevníky, s lidmi, jejichž názory se
radikálně liší od majoritní společnosti. V úvodu jsou
představeni skinhead, anarchista a aktivistka, kterou
bychom z nedostatku přesnějších přívlastků zřejmě
označili jako příznivkyni ekologického způsobu života,
mapující všechny nezdavé, a tedy i extremistické ten-
dence v politice a společnosti. Autorka nestaví tři soli-
térní bloky výpovědí, vyprávění respondentů navzájem
konfrontuje stříhem. Tento přístup připraví výbornou po-
intu v samotném závěru pořadu, kdy se ukáže, že v Br-
ně ve stejnou hodinu probíhají dvě demonstrace, jichž
se zúčastní na jedné straně skinhead, na druhé anar-
chista a aktivistka pobíhá mezi nimi a všechno monito-
ruje. Celý pořad však provází zřejmá disproporce. Je
daná jednak charakterem výpovědí respondentů – skin-
head je prostě nejhlasitější, nejrasantnější, nejbrutálněj-
ší. Anarchista mluví tiše a nevýrazně, aktivistka působí
bezbranně a bezradně. Autorka i dost nerovnoměrně
rozložila čas, věnovaný jednotlivým příběhům, takže za-
tímco se posluchač dozví množství šokujících skinhea-
dových rasistických, antisemitských, xenofobních názo-
rů i s citacemi textů písní, tichý anarchista prostě nedo-
káže zprostředkovat informace ani o sobě, natož napří-
klad o historii anarchismu v českých zemích. Ani akti-
vistka o svém oboru, tedy historii a současnosti občan-
ského hnutí a neziskového sektoru u nás a ve světě
mnoho nepoví. Přesto je dokument cenný v dosažené
míře autentických informací, které se podařilo zevnitř
těchto tajuplných a navenek mlžících skupinek extre-
mistů získat. Především u skinheada je autentická ne-
návist k odlišnostem všeho druhu mimořádně zneklid-
ňující a v době nově se probouzejících evropských fa-
šistických bojůvek alarmující. V úvodu přeexponované
použití skinheadské hudby určí celou zvukovou podobu
dokumentu. Původně ilustrační hudba vyústí v závěru
v téměř permanentní zvukový podkres, v němž zazní-
vají výkřiky ze všech typů demonstrací, úryvky z pro-
slovů, křik, hluk, bitky. Křik se tak stává nejvlastnějším
vyjádřením extremistů všeho druhů. Kdo křičí, neslyší,
co říkají ostatní, můžeme interpretovat autorský záměr.
Zcela funkční je i popis průběhu natáčení, doprovázený
nesmírnou konspirativností a nutností utajit identitu res-
pondentů. Za velký vklad autorky-debutantky pokládám

skutečnost, že klade nekomplikované, nespekulativní,
jasné a přímé otázky a nabízí posluchači projít stejnou
cestu, jakou při zkoumání fenoménu absolvovala sama.

„Pořad, který jste uvedli, mi dost zásadním způsobem změnil pohled na oblast, kterou jsem příliš neznal (a snad ani znát nechtěl).“

Takto (pro každého dokumentaristu výtečně!) ohod-
notil jeden z posluchačů pořad o *Islamismu*, doku-
ment, který taktéž zveřejnil autorské pátrání po různých
podobách daného -ISMU jako cestu. Autor **Marek Ja-
nác** na počátku konkretizuje svou minimální znalost is-
lámu sdělením, že viděl v životě dvě mešity. Ve výchozí
situaci je na tom pravděpodobně tedy jen o něco málo
lépe než většina společnosti. Postupně proniká do pro-
blematiky víc, seznamuje se s dalšími lidmi. Dokument
je postaven jako zprostředkování této zkušenosti, jako
pozdání k poznávání jiné komunity, vedené veskrze po-
zitivně, nekonfrontačně, zvědavě a mírumilovně. Marek
Janác se přitom nevyhýbá ani nepříjemným okamžik-
ům, které při natáčení zažil, popisuje například, jak
probíhalo natáčení v mešitě „s agentem“ a tím zveřej-
ňuje nadměrnou ostrážitost islámské komunity vůči „ci-
zincům“, médiím apod. Největším kladem pořadu v kon-
textu současné mezinárodní situace přitom je, že autor
představil islám jako náboženství míru. V několika para-
lelních liniích sleduje osudy a názory svých responden-
tů, zastupujících v různorodých osudech islámskou ko-
munitu v Čechách. Bohatě spektrum hlasů, které se
k problematice vyjadřují, nabízí pohled zasvěceného
praktikujícího islamisty, konvertitů, adeptů islámu i členů
komunity. Doplnující zvukové materiály dotváří pestrou
a přitom velmi kompaktní mozaiku názorů: zpěv arab-
ských písní s překladem do češtiny, úryvek z arabské
pohádky v originálním jazyce rovněž s překladem, čet-
ba z koránu i zvukově odlehčující arabsko-český slovní-
ček základních pojmů, volně parafrázující známou pa-
rodii jazykových kurzů Alles Gute.

S opětovným pohledem na zadání cyklu se tedy
nyní podívejme, jak různě řešili autoři kompozici doku-
mentu. Jakkoli byla totiž specifika autorského rukopisu
zakomponována již v původním dramaturgické zámě-
ru, zazněl v něm zároveň i předpoklad „jednotnosti
cyklu jako celku“. V tomto bodě musí každý pozorova-
tel konstatovat poměrně značnou odchylku od původ-
ního záměru a připojit dovětek – díky za tu rozmani-
tost, za nebazírování na striktním dodržení předepsa-
ného počtu příběhů, odborníků, nestranných pozorova-
telů, přísně vyvážených, objektivních kritérií! Není
snad prozřetelnost dramaturgova též v ponechání do-
statečné volnosti jeho autorům, které následně práce
těší?

Díky této svobodě mohl např. **Ondřej Vaculík** nato-
čit dva tak odlišné dokumenty, jedinečným a maximálně
vypovídajícím způsobem představit daný -ISMUS, aniž
v jediném případě dodržel původní zadání. Pro demon-
straci všemožných podob *Ekumenismu* našel kongeni-
ální příběh Jana Tydlitáta, v jehož osobě, představené
manželkou a přáteli, se snoubí podstata zkoumaného
jevu, jeho historická i současná podoba, proměňující se
společenské poměry. Nenásilným způsobem jsou na-
stolena i témata těsně související – otázka víry, soudrž-
nosti náboženské obce a církvi obecně, postavení křes-
tanství vůči ostatním světovým náboženstvím apod.

K představení laicky hůře uchopitelného problému *Urbanismu* zvolil Vaculík zdánlivě banální reportážní postup – pouhou procházku městem, jež se ale záhy mění v perfektně strukturované drama. Člověk už v klidu a bezpečně neprojde městem, které původně vystavěl k životu, práci a odpočinku, neboť si do cesty a do výhledu nastavil tolik překážek, že věnuje většinu energie jejich překonávání – zní jedno z možných poselství pořadu. „*Scénu, v níž se autoři Urbanismu po česku snaží přejít plzeňskou dálnici mne přímo uchvátila. Celý kompozičně promyšlený dokument jsem pak vyslechl se zatajeným dechem a slova Erazima Koháka jsem vnímal jako projev kazatele o naději na vykoupení,*“ čteme v jednom z posluchačských ohlasů. Mimořádná Vaculíkova schopnost přesného reportážního popisu, precizní a dostatečně obrazivá evokace toho, co by posluchač měl, ale nemůže vidět, a autorova dovednost již ve fázi natáčení měnit úhel pohledu a fokusem přiblížit či naopak oddálit a tím lépe nahlédnout danou problematiku, činí z poslechu Vaculíkových dokumentů dobrodružství, které vyžaduje poměrně aktivní spolupráci posluchače. Jeho úsilí je však v průběhu pořadu odměňováno tu společným poznáním, jindy odlehčenou humornou pointou. Citovala-li jsem zde posluchačský ohlas, bude spravedlivé dodat, že ne všichni posluchači sdíleli nadšený názor: „*Pořad byl roztříštěný, jak se orientoval posluchač, který není z Plzně?*“, zní výtky. Zásadní je však samotný pokus tímto způsobem referovat o něčem, co podstatně ovlivňuje dennodenní pohyb člověka v městském prostředí, jenž nemá jako individuum mnoho prostředků, jak svoji situaci změnit; pokus zpracovat zvukovými prostředky takto rozhlasově nevděčné téma.

Mimořádně zajímavý kompoziční rámec zvolil pro své vidění problému *Sadismu* Miroslav Buriánek. Ve dvou kontrapunktických motivických liniích rozvíjí autor dvě podoby jevu: v rovině sexuálních hrátek, kdy sadismus a masochismus, jejich různé podoby a varianty přinášejí aktérům potěšení, a v rovině domácího násilí, kde sadismus násilníka ničí rodinný život a psychické i fyzické zdraví jedinců. Několikrát zdůrazněný zásadní rozdíl mezi těmito podobami sadismu spočívá v míře oboustranného souhlasu, resp. nesouhlasu při uplatnění dominance jednoho z partnerů. Zatímco u vyznačů BDSM vede sadismus s přesně domluvenými pravidly k oboustranné spokojenosti partnerů, v podobě domácího násilí má jednoznačně negativní důsledky v ponižování, ubližování a týrání jednoho z partnerů. Pozoruhodně o tom vypovídá i celá atmosféra natáčení a charakter výpovědí. Zatímco z různých vyznačů BDSM vyznačuje uvolněnost, nadšení a radost ze sdělení a dokáží hovořit velmi konkrétně a otevřeně, působí cudná, přerývavá, mnohé jen naznačující výpověď týrané ženy velmi křehce. Dvě různé podoby sadismu staví autor prostě vedle sebe, nijak zvlášť je nekonfrontuje, pouze je předkládá posluchačům. V tom ale vidím zároveň zásadní problém pořadu. Vše, co má být k problému řečeno, sice zazní, ale jev není zasazen do kontextu, chybí mu odborná supervize, v tomto konkrétním -ISMU poměrně žádoucí. O nezávadnosti, společenské neškodnosti, svobodě a neubližování mluví členové klubu BDSM, nikoli odborník, např. sexuolog nebo sociolog. Nedožíváme se třeba, zdali sadistické nebo submisivní chování je kompenzací nedostatku v jiné oblasti života. Není zřejmé, co takové chování vy-

volává a má-li nějaké kořeny. U ženy, která vypovídá o domácím násilí, máme dostatek informací, abychom mohli její příběh zasadit do příslušného sociálního a společenského kontextu, i zde však postrádám pohled odborníka na danou oblast – psychologa, psychiatra, právníka. Vertikální zvukovou kompozici vystavěl Buriánek jako univerzální paralelu k tématu. V čistém zvuku – švihnutí rákosky, trhání látky, plesknutí facky, milostném vzdechu, pláči, křiku je ještě zřetelnější dvojlomnost tématu, jež v jednom člověku může vyvolat nadšení a v druhém zděšení. Zvuky jsou v pořadí užity uměřeně, mají spíše funkce předělu či dořeknutí. Místy působí až drasticky, zcela v rámci tématu.

Podobnou metodou kompozičního kontrastu byl vystavěn dokument *Alkoholismus*. Dvojice autorek Jitka Škápíková a Kateřina Ondroušková natočily pořad na téma, které se v novodobé historii české dokumentární tvorby objevilo několikrát. Problém alkoholismu a alkoholiků se objevuje pravidelně ve vysílání celoplošných i regionálních stanic v nejrůznějších žánrech jako trvalý celospolečenský problém, který se nějakým způsobem dotýká každého z nás. To však jistě není jediný důvod, proč tento konkrétní dokument zaujal posluchače jako nejvýraznější z celé řady -ISMŮ. Autorům se podařilo najít dva podobné příběhy s rozdílným koncem. Zatímco žena-alkoholička prozatím ze závislosti vybědla a pomáhá stejně nemocným lidem, muž-alkoholik je na poloviční cestě, ve fázi slibů a předsevzetí, které už mnohokrát porušil, bez pevné vůle ke změně a v nejistotě, co s ním bude dál. Oba respondenti hovoří maximálně otevřeně a velká míra upřímnosti osobní výpovědi, která působí až jako zpověď, je oba velmi přibližuje posluchači. Žádné obecné floskule o alkoholu, ale konkrétní utrápení lidí. Tyto dva příběhy, které postupně narůstají od banálních začátků alkoholismu k velkým osobním tragédiím, jsou proloženy autentickými reportážními záběry ze záchytky. Drastický křik opilých bezvládných lidí, zvukově zpracovaný ve stereofonní kompozici s následnou domluvou blábolivých opilců a asertivních pracovníků záchytky, nabízí koncentrovaný „nahý“ obraz prostředí, v němž jsou důsledky alkoholismu nejhmatatelnější.

„Zajímavý pořad bez obvyklých klíšé. Připomínalo to dokumentární pořady na BBC.“

Je zřejmé, že u všech výše zmíněných pořadů hraje autorský výklad problematiky, osobní preference, životní i profesní zkušenost a především autorský postoj důležitou, často rozhodující roli. Mimořádná znalost prostředí a fundovanost dotazů a postřehů **Lenky Jaklové** v *Judaismu* je samozřejmě dána řadou jejích dokumentů z druhé poloviny 90. let, kdy se problematice z různých úhlů pohledu věnovala. Podobnou kontinuitu najdeme u **Hany Soukupové (Krejčové)**. Její „rodinné“ portréty lidí, již reflektují svůj život ve vztahu ke krajině, k vlastní i obecné historii a k potřebným lidem ve svém okolí, vyrůstají z dlouhodobého autorského zájmu o tento způsob obádávání světa. Soustavný zájem o problematiku, spojenou s různými podobami komunismu, vykazuje již delší dobu **Marek Janáč**. Za významnou, i když nevelkou považují šanci nabídnutou dvěma debutantům, kteří si mohli poprvé v rozhlase vyzkoušet větší časovou plochu. O **Tereze Janečkové**

už jsem se zmínila, pořad Petra Slintáka dokonce reprezentoval českou tvorbu mladých autorů v oboru feature v soutěži o cenu Ake Blömstroma 2005. Pozitivně do cyklu zasáhl i autor sesterské stanice Českého rozhlasu 1 – Radiožurnálu Ivan Hoffmann. Jakkoli jeho pořady *Klientelismus* a *Turismus* nesly výrazný rukopis publicisty, nikoli dokumentaristy, posílily významně důraz na fakticitu: jasně sdělená fakta a nový pohled na dané jevy.

Zcela výjimečnou roli sehrál ve výsledné zvukové podobě cyklu ing. Tomáš Gsöllhofer, který se podílel na všech dokumentech kultivací jejich zvukové stránky. V době, kdy se začíná hovořit o zcela nedostatečném technickém vybavení rozhlasových dokumentaristů, kteří ke své práci potřebují jiný typ natáčecí techniky než redaktoři denní publicistiky a zpravodajství (a ovšem též povědomí, jak se zvukem již ve fázi natáčení nakládat), dokázal T. Gsöllhofer významně posílit zvukovost jednotlivých pořadů a zvýšit tím jejich posluchačskou atraktivitu. Na cyklu se podílel též autorsky (*Skandalismus*), případně v roli moderátora.

„Dnešní pořad ukázal na jeden problém /cyklu ISMY po česku – pozn. AH/ – nevyváženost kvality.“

Posluchačský ohlas na vysílané pořady se obvykle shrnuje do jedné věty v úvodu, případně v závěru podobných hodnocení a konstatuje se, že byl velký, nečekáný, případně menší, než se očekávalo. V případě reflexe dokumentu se posluchačský ohlas ani nezmiňuje, neboť bývá v lepším případě mizivý, v horším žádný. Nápad dramaturgyně cyklu Jitky Škápíkové vyvolat co největší aktivní zájem posluchačů, získat je pro poslech výsostně menšinového žánru dokumentu a vyvolat pro autory zpětnou vazbu, byl významným pokusem o prolomení této cudné mlčenlivosti v laické reflexi dokumentu. Posluchači byli před každým vysíláním dokumentu z cyklu *ISMY po česku* upozorněni na existenci posluchačské soutěže, možnosti hlasování a „známkování“ pořadu jako ve škole (známkami 1–5), motivování podílem na výhře za účast v hlasování, nabídkou účastnit se soutěže o „Dokument roku“, případně dalšími bonusy (účast na slavnostním večeru s vyhlášením výsledků soutěže). Formou SMS, dopisu nebo e-mailu se po každém odvysílaném pořadu přihlásilo s nějakým relevantním ohlasem 20–88 posluchačů. Jestliže v rámci celoplošného vysílání se takové číslo jeví měřičům sledovanosti jako údaj z kategorie statistické chyby, v kontextu běžných ohlasů na vysílání rozhlasového dokumentu je to zcela nevídaný počet lidí, kteří se aktivně zapojili do diskuse o podobě a sdělení odvysílaného pořadu. Jejich nároky navíc pořad od pořadu rostly, jak vypovídá přehled došlé korespondence. Je z ní zjevný poměrně kritický – ve smyslu obezřetný a zkoumavý – náhled na problematiku toho kterého ISMU. „V pořadu o workoholismu,“ čteme například v jedné reflexi, „který byl podle mého zkomponován velice poctivě a zajímavě, mi chyběl dotyk se ještě jednou rovinou celého problému, kterou považují za tu nejpodstatnější. (...) Mám za to, že workoholismus je – stejně jako třeba zdeformovaný jev vrcholového sportu – především odezvou na společenskou poptávku, reakcí na vyznávané hodnoty – úspěch, rychlost, výkonnost. Kdesi z hlubiny mi tam proznívá prázdnota, bezradnost, co si počít s životem, strach...“

Obecně lze říci, že posluchači pozitivně kvitovali existenci cyklu jako takového („je tím, co všichni potřebujeme...“) a ocenili především nové úhly pohledu na problematiku, kterou zdánlivě dobře znají. Následující reakce podtrhují vzdělávací funkci dokumentárního cyklu *ISMY po česku*, kterou jsem zatím v textu nezmínila, ale považuji ji za zcela zásadní a v koncentraci jediného cyklu za mimořádnou:

– „Pořad pana Vaculíka o ekumenismu byl velice pěkný a zcela konkrétní. Získal jsem v něm naprosto nové informace a pohledy do oblasti, které mi dosud nikdy tak zajímavě nepodal.“

– „Nikdy se mi nedostalo takto ucelených informací, a pokud ano, vždy byly něčím manipulované a účelové.“ (Z reakce na Islamismus).

– „Je mi teprve devatenáct a o mnoha zřejmě důležitých věcech z historie českého terorismu jsem zde slyšel poprvé.“

Poměrně vysoké nároky prokázali posluchači v důrazu na fakticitu, přesnost, důkladnou argumentaci a jasné vytyčení příčin a důsledků daného jevu:

– „Pořad (Rasismus) mne mimořádně zklamal. Byl argumentačně velmi chabý, nepostihoval širší souvislosti a celková úroveň mnoha účinkujících byla ubohá. Pořad tohoto typu musí být propracovanější a syntetičtější.“

– „Pořad mi ukázal prostředí nesporně zajímavých lidí, ale současně se jen bodově dotkl určitých, patrně nejvýraznějších jevů. A jen mlhavě naznačil východiska.“ (Z reakce na Altruismus)

– „Nezaznamenal jsem informaci, proč se tyto krajní podoby vyskytují, kde jsou kořeny nutkání takto protestovat a právě tak se chovat.“ (Z reakce na Extremismus)

– „Byla to bída publicistiky, neschopnost rozlišit to podstatné a jevové. Zápasil jsem s pocitem, že tvůrci měli málo materiálu, jako by se snažili uvařit polévku jen z vody.“ (Z reakce na Hovadismus)

Tím, že cyklus reagoval na současné problémy i aktuální kauzy, umožnil posluchačům identifikovat se s představovanými fenomény i s některými respondenty pořadů:

– (Pořad o workoholismu) „...mne velmi zaujal, protože jsem v něm bezzebytku uviděl sebe“

– „Bohužel jsem v vašeho pořadu poznal, že tento problém je i mým problémem.“ (Z reakce na Workoholismus)

– „V řadě případů mi (cyklus *ISMY po česku*) otevřel cestu do oblastí, ke kterým bych se jinak těžko dostával, třeba pro různé předsudky a neúplné informace, a rozhodně v mnoha případech mne získal pro interní poznávání.“ (Z reakce na Antimilitarismus)

Prioritní zájem projevovali posluchači o nové informace, případně nový kontext informací známých. Ocenili i výskyt málo frekventovaných, případně tabuizovaných témat:

– „Díky, že otvíráte témata a kauzy, o nichž by se jinak nemluvalo.“ (Z reakce na Komunismus)

– „Je to mocný impuls k utvoření vlastního názoru. A na tyto celospolečenské problémy by měl mít názor každý člověk.“ (Z reakce na Extremismus)

„...poděkování za to, že se odvážíte pustit i na dost obtížnou plochu téměř tabuizovaných témat.“ (Z reakce na Sadismus)

Aktivní komunikace dramaturgyně cyklu Jitky Škápíkové s posluchači přispěla k tomu, že se během ročního vysílání vytvořil stálejší okruh posluchačů. Z podrobného studia korespondence vyplývá, že ne každý dokument vyprovokoval i pravidelné posluchače k reakci. O to cennější je pak jejich zapojení do hodnocení pořadu nebo i jen pouhý názor, který na známkování pořadu rezignuje. Z každého posluchačského hlasování vzešlo několik výherců, které redakce odměnila knihami. Nejvěrnější posluchači se zúčastnili slavnostního večera u příležitosti vyhlášení soutěže o „Dokument roku“ (z dokumentů, odvysílaných v rámci cyklu *ISMY po česku*). Kompletní evidence posluchačských ohlasů s přesnými tabulkami hodnocení jednotlivých pořadů je k dispozici v archivu J. Škápíkové.

„Myslím, že dokumentům podobné úrovně patří mnohem větší pozornost veřejnosti.“

Cyklus se od počátku těšil pozornosti i u odborné veřejnosti, kritiků, kteří se teoretické reflexi rozhlasu v různé míře věnují. Jaroslav Someš, Oldřich Knitl a Petr Pavlovský průběžně referovali o pořadech cyklu na stránkách Týdeníku Rozhlas. Posledně jmenovaný zajistil cyklu publicitu i v Divadelních novinách a v kulturním týdeníku A2. Zmínka o cyklu se objevila i v internetovém deníku Neviditelný pes, speciální webové stránky na serveru Českého rozhlasu přinášely průběžné novinky o cyklu a anonce nových pořadů. Významnou roli ve sledovanosti jednotlivých dokumentů mohly sehrát i anonce na premiérovane pořady v rámci vysílání Českého rozhlasu 1 – Radiožurnálu. Díky nim, případně díky další aktivitě J. Škápíkové – časopiseckému přepisu některých odvysílaných -ISMŮ pro společenský měsíčník Xantypa, získal možná cyklus *ISMY po česku* okruh posluchačů, kteří si běžně Vltavu nenaladí. Součástí těchto poměrně intenzivních public relations pořadu byla zmíněná posluchačská soutěž o Dokument roku a paralelní posouzení odvysílaných dokumentů odbornou porotou. Všechny tyto aktivity vyvrcholily slavnostním večerem v Divadle u Valšů, jehož sestřih byl následující den vysílán v rámci Pátečního večera spolu s vítězným dokumentem Posluchačské soutěže. Pro autory vítězných dokumentů a vybrané posluchače zajistili partneři a sponzoři večera věcné ceny.

Zmiňuji to vše z jediného důvodu. Cyklus *ISMY po česku* byl mimořádným počinem nejen v pokusu nově uchopit a pojmenovat v kontinuální programové řadě aktuální problémy české společnosti prostřednictvím rozhlasového dokumentu, ale i v moderním pojetí produkce, public relations a interaktivní komunikace s posluchači, která nerezignuje na kultivovanost, nepodbízí se a zachovává úroveň kulturní stanice, jakou Vltava chce být. Na realizaci takto náročného projektu se samozřejmě podílelo mnoho pomocníků, rozhodně však nelze zřejmě mluvit o profesionální produkci, která by celou škálu aktivit, spojenou s *ISMY po česku*, zastřešovala. Největší díl práce tak odvedla dramaturgyně (a zároveň autorka a produkční) Jitka Škápíková. Snad i to je důvod, proč se pokračování cyklu nedočkali ani posluchači, ani odborná veřejnost. Z obou stran totiž takové volání zaznívalo spolu s konkrétními návrhy, které další -ISMŮ by bylo možné rozhlasově zpracovat. Z původního dramaturgického záměru se nabízí Alibismus, Nacionalismus a Pacifismus, posluchači navrhovali například Automobilismus a Buddhismus, Petr Pavlovský

v Týdeníku Rozhlas argumentuje, proč by v řadě „nových -ISMŮ“ mohli být Eklekticismus, Pozitivismus, Formalismus, Populismus, Liberalismus, Konzervatismus, NGO-ismus, Socialismus atd. „Před rozhlasovým cyklem *Ismy po česku* leží ještě široké pole, volající po intenzivní kultivaci“, konstatuje v ohlédnutí za cyklem publicista Petr Pavlovský.

Cyklus *ISMY po česku* nastavil ve všech směrech vysokou laťku pro moderní prezentaci dokumentu a feature, žánrů, které nechtějí stát jako solitéry na samém okraji pozornosti rozhlasového posluchače, ale mohou významně přispívat ke kultivaci celého mediálního prostředí a zvyšovat prestiž veřejnoprávního rozhlasu.

Cyklus ISMY po česku ve faktech a číslech:

26 odvysílaných dokumentů se stopáží cca 55 minut
14 autorů

1029 doložitelných písemných ohlasů od posluchačů
1,11 nejlepší udělená známka od posluchačů
2,14 nejhorší udělená známka od posluchačů

Výsledky posluchačské soutěže o „Dokument roku 2005“:

1. Alkoholismus
2. Komunismus
3. Terorismus
4. Klientelismus
5. Skandalismus

Výsledky hlasování odborné poroty (ve složení: šéfredaktor Respektu M. Švehla, dramaturgyně J. Paterová, publicistka A. Hanáčková):

1. Komunismus
2. Judaismus
3. Urbanismus

Výběr z publikovaných textů o cyklu ISMY po česku:

- Knitl, Oldřich: Feminismus? Týdeník Rozhlas 13/2005.
Knitl, Oldřich: Ismy po česku začaly pořadem plným vášní. Týdeník Rozhlas 5/2005.
Knitl, Oldřich: Vltava o prázdninách i po nich. Týdeník Rozhlas 39/2005.
Pavlovský, Petr: Ismy mezi obecným a jedinečným. Týdeník Rozhlas 31/2005.
Pavlovský, Petr: Ismy po česku, Divadelní noviny XIV, 2005, 13.
Pavlovský, Petr: Ismy se chýlí k závěru – doufejme jen dočasněmu. Týdeník Rozhlas 51/2005.
Pavlovský, Petr: Směry, hnutí, ideologie, ba i úchyly. A 2, 08/2005. (Další dva texty na téma hledej v číslech 2 a 6/2006.)
Someš, Jaroslav: Český rozhlas versus ostatní média. Týdeník Rozhlas 6/2005.
Someš, Jaroslav: Už je čas na bilanci. Týdeník Rozhlas 30/2005.
Škápíková, Jitka: Alkoholismus. Xantypa, říjen 2006.
Škápíková, Jitka: Workoholismus. Xantypa, leden 2006.

Přehled odvysílaných pořadů cyklu ISMY po česku podle data premiéry

/s přihlédnutím k autorským podtitulům pořadů/:

Jitka Škápíková: Skandalismus, prem. 5. 1. 2005

Listina základních lidských práv a svobod, hlava pátá, článek čtyřicet aneb Bambini di Média.

Bronislava Janečková: Idealismus, prem. 19. 1. 2005

Příběhy Petry a Jana nemají mnoho společného. Spojuje je pouze pohled na život, který jako by nepatřil do dnešního světa.

Kateřina Ondroušková – Jitka Škápíková: Workoholismus, prem. 2. 2. 2005

Ačkoli mají podobné příznaky jako narkomani, jen málokterí chtějí ze své závislosti uniknout. Jejich drogou je práce.

M. Buriánek – A. Vykydalová: Amatérismus, prem. 16. 2. 2005

Lovci orchidejí aneb rekonstrukce příběhu docenta Číhalíka, který byl spolu s přítelem na Novém Zélandu nařčen z krádeže vzácných květin.

Alena Zemančíková: Feminismus, prem. 2. 3. 2005

Občanský a profesní příběh Ženy Evropy Růt Kolínské, divadelní režisérky, teoretičky a překladatelky Niny Vangeli a nakladatelky feministické literatury Marie Chřibkové.

Lenka Jaklová: Individualismus, prem. 16. 3. 2005

Nejlepší ze všech možných ismů? Protipól kolektivismu. Právo jedinice na svobodný, nezávislý přístup? Či synonymum sobectví?

Ondřej Vaculík: Ekumenismus, prem. 30. 3. 2005

Nesnadná cesta evangelického duchovního a biblisty J. A. Tydlitáta a zkušenosti katolického faráře P. Fořta a kazatele Československé husitské církve E. Kukuczky s praktickým ekumenismem na venkově.

Radka Lokajová: Rasismus, prem. 13. 4. 2005

Mají jiný tvar lebky, barvu kůže, velikost uší, jinak páchnou... Mají také právo na život?

Hana Soukupová (Krejčová): Altruismus, prem. 27. 4. 2005

Příčiny, radosti, úskalí a důsledky altruistického jednání v životě dvou výjimečných rodin.

Marek Janáč: Islamismus, prem. 11. 5. 2005

Jaké osudy se skrývají za zdmi českých mešit? Jací jsou synové a dcery Alláhovi?

Bronislava Janečková: Terorismus, prem. 25. 5. 2005

Podle průzkumů veřejného mínění se Češi nejvíce ze všeho bojí právě terorismu. Hrozí nám skutečné nebezpečí?

Lenka Jaklová: Judaismus, prem. 8. 6. 2005

Vnuci a pravnucci těch, kteří kdysi dobrovolně přetali své židovské kořeny, asimilovali se, za nacismu byli vyvražďováni, za komunismu pronásledováni, dnes hledají a znovuobjevují svou židovskou identitu. Není to vůbec snadné. Alespoň ne v Čechách.

Radka Lokajová: Antimilitarismus, prem. 22. 6. 2005

Protestují proti zbrojení a obchodu se zbraněmi. Odmítají násilí a armádní život. Kritizují současné ozbrojené konflikty. Jejich protestní akce, věrně navštěvované příslušníky Městské policie, bývají veřejnos-

tí a médií přijímány všelijak. Kdo jsou dnešní mladí antimilitaristé?

Ondřej Vaculík: Urbanismus, prem. 6. 7. 2005

Životodárné vize zakladatelů měst, ničivě budovatelská síla totalitních režimů, triumfující lita i vlídná bestie bankéřů, průmyslníků a obchodníků. Zbytky českého urbanismu na stolech primátorů a na prknech architektů.

Miroslav Buriánek: Sadismus, prem. 20. 7. 2005

Sadistické variety aneb Kde končí hra. Příběh veselé sadomasochistické komunity v kontrastu s příběhem ženy, která se stala obětí domácího násilí.

Ivan Hoffmann: Klientelismus, prem. 3. 8. 2005

Slovo, které chybí ve slovnících cizích slov, ač nikdo nepochybuje o existenci tohoto pojmu. Je načase revidovat slovníky?

Alena Zemančíková: Globalismus, prem. 17. 8. 2005

Čím žijeme, ať chceme či nechceme aneb Aktivisté a oběti globálních procesů. Bleskový průnik do projevu globalizace: od vietnamské tržnice po nejvyšší politiku.

Hana Soukupová (Krejčová): Regionalismus, prem. 31. 8. 2005

Příběhy lidí, kteří svůj osud spojili s životem kraje a s jeho tradicemi.

Terezie Janečková: Extremismus, prem. 14. 9. 2005

První je skinhead, druhý je anarchista, třetí je aktivní členkou nevládní organizace Tolerance a občanská společnost. Co mají společného?

Zdeněk Bouček: Hovadismus, prem. 28. 9. 2005

aneb Stalinův pomník aneb Myslím to upřímně. Zvláštnímu fenoménu na pomezí krásy a ohavnosti, dojetí a odsouzení přisuzují rozmanitou míru životní oprávněnosti Vladimír Borecký, Ondřej Neff a Jan Vodňanský.

Petr Slinták: Environmentalismus, prem. 12. 10. 2005

Svoboda jednotlivce končí nejenom tam, kde začíná svoboda druhého, ale také tam, kde začíná ničení přírody. Metod, jak přispět k ochraně životního prostředí, je bezpočet.

Kateřina Ondroušková – Jitka Škápíková: Alkoholismus, prem. 26. 10. 2005

Problém závislosti na alkoholu z pohledu lékaře, terapeuta a pacienta.

Marek Janáč: Komunismus, prem. 9. 11. 2005

Od změny režimu u nás uběhlo už šestnáct let. Je přesto idea komunismu stále živá? Jak se k ní staví mladá generace a o co se opírají její příznivci a odpůrci?

Radka Lokajová: Hédonismus, prem. 23. 11. 2005

Dosažení slasti a vyhnutí se utrpení mělo být podle hédonistů ve starověkém Řecku hlavním cílem a motivem lidského směřování. Jakou má současný hédonismus podobu?

Ivan Hoffmann: Turismus, prem. 7. 12. 2005

Je všude kolem nás a je nezpochybnitelný. Umíte ocenit jeho přínosy a rozumíte jeho rizikům?

K. Ondroušková – J. Škápíková: Exhibicionismus, prem. 21. 12. 2005

Jsou vyvolení. Mají velkého bratra. Jsou odhalení. A všichni hrají o melouny! Chcete se stát celebritou snadno a rychle? Buďte jako oni: Přihlaste se do reality show.

Následující texty vznikly v rámci semináře Český rozhlasový dokument a feature na Katedře divadelních, filmových a mediálních studií FF Univerzity Palackého v Olomouci. Cyklus ISMY po česku v něm byl zmíněn spíše okrajově, přesto si jej tito studenti vybrali jako materiál k reflexi.

(A. Hanáčková)

K. Ondroušková, J. Škápíková: **Exhibicionismus**

Exhibicionismus je pořad věnovaný reality show, fenoménu, který v minulém roce „hýbal“ mediálním světem. Autorky se v něm pokouší podat jeho co možná neobjektivnější obraz.

Exhibicionismus můžeme označit za rozhlasový dokument. Chybí (nebo téměř chybí) zde příběhová, není focalizace, ani aktivní časoprostor, v pořadu nenajdeme autorský subjekt. Nejsou využity žádné umělecké prostředky – nenalezneme v něm inscenované scény ani dramaturgie jako v pásmu.

Je složen z výpovědí osob, jejichž osudy nějak souvisí s reality show. Výpovědi jsou většinou spojeny formou ostrého střihu, zpočátku dokonce bez bližšího uvedení, kdo je původcem dané promluvy. Jde o jakousi mozaiku jednotlivých promluv, které na sebe tematicky ne vždy navazují. Zpovídané osoby se nachází většinou v neurčitěm čase i prostoru – neslyšíme nic, co by nám pomohlo se zorientovat. Slyšíme jen výpovědi natočené v tichu studia, sestříhané za sebe v určitých přesně neurčených tematických celcích – například na začátku pořadu vycítíme v pozadí otázku: Co pro mě osobně znamená reality show? Ale takto se to nedá odhadnout vždy.

Výrazným rysem Exhibicionismu je to, že autorky stojí v pozadí – nejsme s to odhadnout jejich osobní stanovisko. Neslyšíme otázky, které zpovídaným kladou, nijak nekomentují odpovědi ani prostředí, kde se nacházejí. Pouze když je potřeba uvést, kdo právě mluví, slyšíme neutrálně zabarvený hlas jedné z autorek.

I počet a výběr zpovídaných je v souladu se snahou o objektivní přístup. Při bližším zkoumání napočítáme deset promlouvajících, jejichž výběr je přísně vyvážený.

Vlado Dobrovodský ¹⁾ (+)	Jan Jiráček ²⁾ (–)
Michal Fraš ³⁾ (+)	Petr Fejk ⁴⁾ (–)
Andrea Ježková ⁵⁾ (+)	Petr Weiss ⁶⁾ (–)
Taťána Doučořová ⁷⁾ (+)	Michaela Záhorská ⁸⁾ (–)
Lukáš Franta ⁹⁾ (spíš +)	Giorgo Saluzo ¹⁰⁾ (spíš –)

Pět z deseti zpovídaných reality show reflektovalo pozitivně či spíše pozitivně a pět negativně či spíše negativně. I časově je dáno oběma stranám zhruba stejně času.

Struktura pořadu je poměrně konvenční. Montáž je převážně horizontální, jen několikrát zaznívá sekvence, která je členěna vertikálně – například na úplném začátku dokumentu. Jedná se o sekvenci, která je decentní koláží autentických zvuků a výpovědí. Jde o úvod, který nás nepřímou úvahou uvádí do atmosféry prostředí (slyšíme zvuky z vily Vyvolených, domu Big Brothera i z gorilí klece a další nejasné hlasy). Tyto zvuky jsou podbarveny písní Marka Ebena (O zlaté rybce), která je leitmotivem celého dokumentu. Kromě toho, že Ebenova píseň ironizuje či vtipně glosuje výpovědi, má taky funkci orientační a dělicí. Rámuje momenty, ve kterých se dostáváme ze studia do autentického prostředí (vily

siovenských Vyvolených) a také dynamizuje a odlehčuje hutnost mluveného slova.

V autentickém prostředí byly natáčeny rozhovory především s T. Doučořovou. Jsou to jediné sekvence, kdy se nacházíme mimo rozhlasové studio, a také zde najdeme reportážní úseky, ve kterých nám Doučořová popisuje, kde se zrovna nacházíme a co vidíme. Ale tyto scény nejsou příliš časté ani rozsáhlé – jako by autorky počítaly s určitým předporozuměním, se kterým posluchač k jejich pořadu bude přistupovat.

Určitý náznak fabule do dokumentu vnáší Michaela Záhorská – matka jedné z účastnic Big Brothera, která jako jediná ze zpovídaných projevuje silnější emoce a také je v posluchači vzbuzuje. Výpovědi Michaely Záhorské dokument oživují a přidávají mu lidský rozměr.

Nedostatkem, který mě osobně rušil, byla nepřehlednost. Při prvním poslechu bylo těžké se zorientovat – podobné hlasy Petra Fejka a Jana Jiráka bylo obtížné od sebe rozeznat. Množství hlasů a jejich dynamické řazení bez uvedení, kdo právě hovoří, bylo místy matoucí a narušovalo soustředění.

Exhibicionismus svou snahou o objektivitu a formální strohostí odpovídá publicistickým postupům. Připomíná publicistickou analýzu, která předloží příjemci fakta a argumenty a nechá ho, aby si udělal obrázek sám.

Za ocenění stojí, že autorky se tolik vášnivě diskutovaného a kontroverzního tématu ujaly nezaujatě a nechaly prostor posluchači, aby si sám interpretoval, co právě slyšel. Bez mentorování podaly precizní a poctivý obraz tohoto (nejen) českého -ISMU a donutily snad posluchače zamyslet se, co nám reality show přináší a co vypovídá nejen o světě, ve kterém žijeme, ale také o nás samotných.

Zuzana Drtilová

Marek Janáč: Komunismus

Téma Janáčova *Komunismu* se může zdát ve srovnání s druhými *ISMY* neoriginální (copak nám ještě můžou říct něco nového?), *Komunismus* snad může znít dost tradičně (či dokonce nudně) ve srovnání s *Workaholismem*, *Sadismem* a jinými. Jenže Janáč dokázal, že ještě existují cestičky, jak o neobjevném promluvit objektivně.

Na začátku nás autor zavádí pod pražský Petřín, kam sochař Olbram Zoubek instaloval svůj objekt připomínající oběti komunismu. Tento objekt je „několikadílný“, odvíjený v prostoru i v čase: postavy – oběti komunismu postupně mizí (mizíkování), tak, jak jsou mučeni a utýráni, až na konci už jen stopy, otisky těch, co byli, ale – jak Zoubek zdůrazňuje, kteří nezmizeli úplně (ony stopy, a tedy i paměť). Tato kompozice není bez významu ani pro Janáčův *ISMUS*, promítá se totiž i do podoby „objektu“ rozhlasového. Všimněme si refrénovitě přehrávaných dokumentárních pasáží, ozvěnovitě deformovaných záznamů pořízených postupem času: od let padesátých a procesů (sebeobvinění Milady Horákové, hlas soudce odsuzujícího k trestu smrti, srdceryvné: „Jak jste mohli!“, ženy z lidu), osmašedesátý rok, výzva Všemmu lidu československému, hudba z Majora Zemana, slova komunistického pohlavára o nedostatečně rozpracované otázce demokracie, listopad 1989. Jde o ústřižky, vytržené věty, které ale i bez kontextu mají dostatečnou vypovídací hodnotu. Navíc studiová ozvěna ještě zvyšuje dojem, posluchači patrně po páteři opakovaně přejede mráz. Zvukové záznamy jsou uspo-